

УДК 372. 011. 31 : 792

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТЕАТРАЛЬНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ
ТВОРЧОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Федорович А.В.

*Дрогобицький державний педагогічний університет
ім. І. Франка*

У статті педагогічна діяльність розглядається через внутрішній потенціал особистості вихователя, його техніку і мистецтво самовираження, здатність до перевтілення, педагогічної імпровізації, творчого самопочуття; характеризуються спільні та відмінні риси акторської та педагогічної творчості.

Ключові слова: педагогічна діяльність, імпровізація, техніка, творчі здібності, творче самопочуття педагога, театральна педагогіка.

**ВЗАИМОСВЯЗЬ ТЕАТРАЛЬНОГО И ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
ТВОРЧЕСТВА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВОСПИТАТЕЛЯ
ДОШКОЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

Федорович А.В.

В статье педагогическая деятельность рассматривается через внутренний потенциал личности воспитателя, его технику и искусство самовыражения, способность к перевоплощению, педагогической импровизации, творческому самочувствию; характеризуются общие и отличительные черты актерского и педагогического творчества.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, импровизация, техника, творческие способности, творческое самочувствие педагога, театральная педагогика.

THE CORRELATION OF THE THEATRICAL AND PEDAGOGICAL CREATIVE WORK IN THE KINDERGARTEN NANNY'S ACTIVITIES

Fedorovych A. V.

In the article the pedagogical activity has been analyzed through the inner kindergarten nanny's personal potentiality, her techniques, the art of self-expression, the capacity for transformation and pedagogical improvisation, her creative intuition are also shown; common and diverse features of the actor's and pedagogical creative work have been characterized.

Key words: pedagogical activities, the improvisation, techniques, creative capabilities, the pedagogical creative intuition, the theater pedagogy.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної системи освіти характеризується орієнтованістю на особистість, захист її інтересів, розкриття задатків і можливостей кожного. Особливе значення надається удосконаленню системи дошкільної освіти. Діяльність дошкільних навчальних закладів спрямовується на збереження дитячої субкультури та цінностей дитинства. У Базовому компоненті чітко визначено мету дошкільної освіти – сформувати базис особистісної культури дитини через відкриття їй світу в його цілісності та різноманітності як сукупність чотирьох сфер життєдіяльності – Природи, Культури, Людей, Самої себе [7].

Успішне розв'язання окреслених завдань значною мірою залежить від вихователя – однієї з найголовніших людей для дитини. Його завдання – зробити педагогічний процес у дошкільному навчальному закладі привабливим. Продумуючи цікавий сюжет (заняття, гру, працю), педагог реалізує освітню мету, сприяє комфортному перебуванню малюка в ДНЗ.

Взаємодія вихователя з дітьми пов'язана зі спілкуванням, яке проявляється у стилі поведінки, манері говорити, через почуття, настрої, рухи, міміку. Поставлений голос, добре розвинене мовлення, природні й невимушені жести, висока комунікативна культура визначають успішність здійснюваного навчально-виховного процесу

в ДНЗ. У зв'язку з цим проблема використання елементів театральної творчості у діяльності дошкільного педагога й оволодіння ним певними акторськими вміннями є актуальною. Адже педагогіка за своєю суттю є не лише наукою, а й мистецтвом. Гарний педагог – це той, хто володіє мистецтвом самовираження, здатністю до перевтілення, співтворчості з колегами, батьками, вихованцями.

Аналіз досліджень і публікацій. Розробляючи загальнонаукову методологію педагогіки мистецтва, О. Отич наголошує на її важливих принципах: поліхудожності та інтеграції мистецького та професійно-педагогічного компонентів, системності мистецько-педагогічної діяльності; педагогічно-творчої спрямованості взаємодії [10, 13].

До вивчення феномену артистизму педагогів, педагогічної майстерності звертався І. Зязюн [11]. Н. Тарасевич, В. Кан-Калік, О. Леонт'єв досліджували культуру й акторську майстерність спілкування. І. Дмитрик, Г. Олійник зосереджують увагу на проблемі формування педагогічної техніки і технології, логіко-емоційної виразності читання. В. Абрамян [1], П. Галахова вивчають увагу, психофізичну свободу, уяву та фантазію, дію спілкування й мовлення як найважливіші складові педагогічної творчості.

Водночас малодослідженим залишається питання використання театральної педагогіки в роботі дошкільного педагога. Лише окремі аспекти подібності педагогічної та театральної діяльності розглядають Л. Загородня та С. Тітаренко [5].

Мета статті – схарактеризувати спільні та відмінні характеристики театральної та педагогічної діяльності вихователя дошкільних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Педагогічну діяльність здавна кваліфікують як творчу. Як і в будь-якому виді творчості, у ній своєрідно поєднуються нормативні (впливають із встановлених законів, правил, принципів) і евристичні (створені під час власного пошуку) елементи. Це творчість, яка виявляється і в мистецтві проектування педагогічної взаємодії, аналізу педагогічних ситуацій, і в успішній реалізації запланованого [4].

Творчий задум вихователь реалізує через свою особистість. Інакше кажучи, особистість творця (митця) й інструмент творчості в педаго-

гіці збігаються. Маючи багато спільного з іншими видами творчості (наукова, художня, технічна, театральна), педагогічна є своєрідною, пов'язаною із характером навчально-виховного процесу і з його результатом – особистістю дитини.

Педагогічна творчість жорстко обмежена в часі. Досить часто вихователь не має можливості все передбачити. Водночас він не може чекати, доки прийде «осяяння», йому необхідно швидко приймати рішення, часто без достатньої логічної обґрунтованості, покладаючись на власну інтуїцію. Правильність інтуїтивно прийнятого рішення значною мірою залежить від досвіду, знань, умінь, педагогічної майстерності й творчого підходу до професійної діяльності. У цьому сенсі творчість вихователя проявляється у вмінні вільно застосовувати відомі дидактичні засоби в нових стандартних (нестандартних) ситуаціях, здатності оптимально розв'язувати педагогічні ситуації шляхами, відмінними від уже відомих, можливості імпровізувати [9].

Власне педагогічна імпровізація завжди пов'язана з творчістю, оскільки в її умовах відбувається процес самоактуалізації і мобілізації творчих сил і здібностей, саморозвиток вихователя. Складовими її готовності є: психолого-педагогічні знання, розподілена увага, розвинена уява, творче самопочуття (натхнення, творчий пошук), уміння спілкуватися, перевтілюватися, швидко приймати рішення і миттєво їх реалізовувати, органічно переходити від експромтного до запланованого, володіння мовленням, рефлексивні вміння, розвинена інтуїція.

Мистецтво і творчість виявляється у синтезі духовної культури вихователя і педагогічно доцільної зовнішньої виразності. Тому він повинен дбати не лише про сутність діяльності, а й про форму вияву своїх намірів. Важливою є професійна спрямованість педагога на розвиток власної емоційно-виразно-чуттєвої сфери. Уміння використовувати свій психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, володіння комплексом прийомів, які дають можливість глибше, яскравіше, талановитіше виявити свою позицію і досягти успіхів у виховній роботі характеризують техніку вихователя. До неї входять: культура спілкування; саморегуляція діяльності, управління внутрішнім самопочуттям; оволодіння увагою аудиторії; виразний показ почуттів і ставлень (міміка, пантоміміка, зовнішність); володіння мовою (голос, дихання, дикція,

грамотність, інтонація). Щоб досягти довершеності, необхідно повсякчас удосконалювати власну техніку, розвивати педагогічні здібності. Це споріднює діяльність вихователя з діяльністю актора, режисера.

Майстерність і душевна техніка актора, як і педагога, спрямовується на те, щоб уміти природнім шляхом знаходити в собі зерна людських якостей і вад, а потім плекати чи знищувати їх у своїй діяльності. Мистецтво театру і навчання базується на синтетичній сценічній дії актора, в особі якого є педагог, та акторського ансамблю або колективу вихованців [6].

Діяльність дошкільного педагога відбувається в межах реально існуючого та актуального світу. Якщо є актор, то поряд завжди є публіка, що очікує на маску, образ. Якщо є педагог, то поряд завжди є реальні люди (діти, батьки) з реальними проблемами, які очікують на довірчий обмін думками та почуттями. При цьому важливим є перетілення. Проте для вихователя це не гра у будь-кого, а здатність тимчасово бути кимось насправді.

Акторові необхідні такі творчі здібності: спостережливість, вразливість, пам'ять (афективна), темперамент, фантазія, уява, внутрішній і зовнішній вплив, перетілення, смак, розум, відчуття внутрішнього та зовнішнього ритму й темпу, музикальність, щиросердність, винахідливість, самовладання, безпосередність, сценічність тощо. Їхнє поєднання та вольові зусилля роблять його талановитим. Для презентації свого таланту актору мають бути властиві виразне обличчя, пластика, лінії тіла та тощо [3].

Беззаперечно ці характеристики є важливими й для вихователя. Чим більше здібностей матиме у своєму творчому арсеналі дошкільний педагог, тим сильнішим, дієвішим буде його педагогічний вплив на вихованців. Адже вихователь передає дітям не лише знання, а й своє ставлення, емоції.

М. Філоненко наголошує, що мистецтво актора складне, і дані, за допомогою яких він захоплює, полонить глядача, різноманітні: запливистість, особистий шарм, чарівність, правильність інтуїції, дикція, краса жестів, пластичність, здатність до характерності, працьовитість, любов до справи та інше [15]. Брак бодай однієї з перелічених ознак зменшує й педагогічну впливовість вихователя ДНЗ.

Важливим елементом діяльності дошкільного педагога є його творче самопочуття. Творче самопочуття є гарантом успіху, адже дає змогу реалізувати найсміливіші задуми. Внутрішній стан допомагає оптимістично налаштуватися на взаємодію з дітьми (батьками, колегами), забезпечити особистісний характер спілкування, викликати творче піднесення, збудити думку, збагатити почуття співрозмовників. Таке самопочуття завжди індивідуальне, зумовлене особистими якостями, залежить від типу нервової системи, особливостей характеру людини [1].

Блискучий розум, кмітливість без тренуваних педагогічних умінь, інтуїтивного педагогічного бачення і передбачення, заповзятливості творчо розв'язувати навчально-виховні завдання нічого не варті.

Погоджуємось з думкою І. Зязюна, який вважає, що той, хто освоює педагогічну професію, повинен ставити собі за мету вивчення та освоєння принципів театральної педагогіки [11]. Театральна педагогіка допомагає розвивати практичні навички на рівні підсвідомості, вона націлена на довільне осмислене управління творчим самопочуттям, керовану мобілізацію психофізичних можливостей організму через активізацію творчих елементів. До переліку таких складових належать: увага до об'єкта, органи сприйняття (зір, слух тощо), пам'ять на відчуття та створення на її основі образного видіння, уява, здатність до взаємодії, логічність і послідовність дій та почуттів, віра та наївність, почуття правди, відчуття перспективи дії та думки, почуття ритму, чарівність, витримка, м'язова свобода та пластичність, володіння голосом і вимова, почуття фрази, уміння впливати словом і тощо [12].

Дослідники педагогічної творчості виокремлюють такі компоненти творчого самопочуття педагога: зібраність, поглиненість головними завданнями педагогічного процесу, його пізнавальним виховним задумом; усвідомлення задуму, цілей і завдань, які впливають на волю, розум і почуття, стаючи збуджувачем творчості; сприймання усіх вихованців і кожного «зсередини»; здатність контролювати себе, здійснювати самопізнання та самоаналіз [8].

Звичайно, у театральній і педагогічній діяльності загальним є участь живої людини у процесі сприйняття іншою людиною (для актора – глядачі, слухачі; для педагога – вихованці, батьки). Проте жит-

тя на сцені проходить у іншому вимірі буття порівняно зі звичайним життям у ДНЗ.

До спільних ознак акторської і педагогічної діяльності належать [3, 14]:

1. *Змістовна ознака* – комунікативність, спільною основою і в акторській, і в педагогічній діяльності є взаємодія, жива співпраця об'єктів і суб'єктів діяльності актора з публікою, вихователя – з вихованцями.

2. *Цільова ознака* – вплив людини на людину та виклик відповідного переживання у партнера – глядача (вихованця).

3. *Інструментальна ознака* – особистість творця і його психофізична природа як інструмент впливу на глядачів (вихованців).

4. *Процесуальні характеристики:*

- процес театральної і педагогічної творчості здійснюється під час публічного виступу, де діти (глядачі) активні учасники цього процесу;

- театральна і педагогічна творчість перетворюють об'єкт впливу на суб'єкт, без активної участі якого сам творчий акт неможливий;

- в основі акторської і педагогічної творчості є творчість у відведеній для цього час, що вимагає від творця оперативності в керівництві своїм організмом, створенні робочого самопочуття;

- результати театральної і педагогічної творчості динамічні, розвиваються, змінюються, тобто становлять собою процес;

- театральна і педагогічна творчість мають колективний характер.

1. *Структурна ознака* – аналіз матеріалу, визначення проблем, протиріч; народження задуму, що розв'язує протиріччя; утілення, аналіз результату, коригування. При цьому робота над матеріалом заняття і роллю відбувається в три основні *етапи*:

- репетиційний – у актора, підготовчий – у вихователя;

- технічний (на репетиціях закріплюється роль актора; у вихователя – складається план, фіксується хід заняття);

- період втілення творчого задуму (робота актора на спектаклі, вихователя – на занятті).

2. *Концептуальні ознаки:* наявність елементів роботи, що не піддаються автоматизації; здійснення соціальної функції виховання;

присутність інтуїції, чуття, натхнення; специфічні професійні емоції; необхідність безперервної внутрішньої роботи.

Доводячи спільність театральної і педагогічної діяльності, хочемо відзначити й деякі відмінності у цих видах творчості. Дошкільний педагог, на відміну від актора, витримує більші емоційні навантаження, оскільки він через специфічні особливості професії повинен упродовж дня «грати» декілька занять-спектаклів без жодної репетиції, будучи водночас і «режисером», і «актором» в умовах відкритого режисерського дійства.

Спілкування актора з аудиторією тяжіє до монологу, робота ж педагога з вихованцями неможлива поза межами діалогу. Імпровізація актора припустима в момент підготовки спектаклю та малою мірою під час нього. Імпровізація педагога не тільки припустима, але й необхідна.

Іншими є й межі творчості. Гарні актори під час гри на сцені «забувають» про глядача, зосереджуються на спілкуванні з партнером по сцені. Якщо педагог «забуде» про вихованця, відбувається взаємне відчуження. Чим краще вихователь відчуває дітей, тим кращими є результати його діяльності.

Педагог, як правило, користується досить скромним «реквізитом», залишається один на один з аудиторією, у нього немає помічників, хоча об'єктивно він є учасником «ансамблю» педагогічного колективу. Актори колективно відповідають за результати своєї діяльності (провал чи тріумф спектаклю). Натомість педагог несе особисту відповідальність за провальне чи вдале заняття. До того ж наслідки його помилок набагато драматичніші, ніж результати акторських невдач [1].

Висновки. Педагогічна та театральна діяльності близькі, але не тожді. Вони мають багато спільних рис, вимагають високої майстерності, розвинутої техніки (виконавець ролі повинен уміти використовувати виразні засоби: голос, слово, рухи, бути пластичним). Найважливішим засобом впливу є слово, яке вводить глядача/вихованця у сутність речей, думок і почуттів.

У засобах театральної педагогіки вихователь може знайти можливості для розкриття власних педагогічних здібностей, творчого потенціалу. Це й зумовлює необхідність подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамян В. Театральна педагогіка / В. Абрамян. – К. : Лібра, 1996. – 224 с.
2. Булатова О. Артистизм как компонент творческой личности педагога / О. Булатова // Школа. – 2001. – № 2. – С. 18 – 19.
3. Загвязинский В. Педагогическое творчество учителя / В. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1987. – 159 с.
4. Загородня Л. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посіб. / Л.П. Загородня, С.А. Тітаренко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
5. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О.Л. Кононко. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
6. Лимаренко Л. Майстерність актора в педагогічній технології вчителя / Л.Л. Лимаренко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Сер. : Педагогіка і психологія : зб. статей. – К. : Пед. преса. – 2002. – Вип. 4. – С. 141 – 145.
7. Методична робота в ДНЗ / Упоряд. Л.А. Швайка. – Харків : Основа, 2007. – 288 с.
8. Отич О. Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту / О. Отич // Мистецтво та освіта. – 2008. – № 2. – С. 13 – 17.
9. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. Зязюна. – 2-ге вид., допов. переробл. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
10. Савостьянов А. Основы театральной педагогики в мастерстве учителя / А.И. Савостьянов // Методист. – 2005. – № 5. – С. 33 – 37.
11. Серета Н. Елементи театральної педагогіки у формуванні педагогічної майстерності / Н.В. Серета // Теорія і практика управління соціальними системами: науково-практичний журнал. – Харків, 2011. – № 2. – С. 48 – 54.